

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: **Психологічні чинники навчальної успішності старшокласників**

Виконав: студент 4 курсу,
групи ПП-41, напряму підготовки
6.030103 Практична психологія

Олшинковська А.Є.

Керівник: Алмаші С.І.

Рецензент: Мочан Т.М.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
1.1 Особливості навчальної діяльності старшокласників.....	6
1.2 Чинники навчальної успішності та неуспішності учнів старшого шкільного віку.....	13
1.3 Особливості навчальної мотивації та її вплив на успішність старшокласників.....	18
1.4 Особливості взаємозв'язку навчальної успішності та самооцінки старшокласників.....	24
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
2.1 Організація і методика дослідження.....	28
2.2 Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація.....	32
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтенсивний розвиток українського суспільства, реформаційні процеси в усіх сферах його життєдіяльності і розширення інформаційного простору вимагають від підростаючого покоління вміння орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно засвоювати нові знання. Тому в XXI столітті пріоритетним завданням у трансформації освітнього соціуму має бути активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі і забезпечення високої результативності їх навчальної діяльності.

Найважливішим показником успішності школярів є академічна успішність. У ряді досліджень розвитку дітей шкільну успішність вважають проявом індивідуальних особливостей пізнавального і соціального розвитку. Зазвичай її оцінюють по підсумковим балам за рік і за даними тестування. Формальним показником шкільної успішності є відмітка, яку педагог виставляє дітям.

Оцінка відображає не тільки знання, що є в учня, а також уміння і здібності учня поповнювати запас знань, тобто навченість. Крім того, чинниками шкільної успішності є: рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності, загальний розвиток інтелектуальної сфери, емоційна зрілість і особистісні якості. Впродовж багатьох років дослідники, кажучи про навчальну діяльність і її успішність, перш за все мали на увазі провідну роль інтелектуального рівня особистості. Але деякі експериментальні дослідження примушують по-новому поглянути на проблему співвідношення мотиваційних та інтелектуальних чинників. Висока позитивна мотивація може заповнювати нестачу спеціальних здібностей або недостатній запас знань, умінь і навичок, граючи роль компенсаторного чинника. На теперішній день проблема успішності є однією з головних завдань шкільного психолога та педагогічного колективу школи. У сучасних старшокласників часто виникають труднощі у навчанні. Успішність у навчанні пов'язана із

усвідомленням дитиною важливості отриманих знань, а також залежить від її зацікавленості та мотивованості щодо їх отримання.

Навчальна діяльність стає чинником розвитку здатності учнів перетворювати наявні у них уявлення, створювати образи нових; під її впливом виникають нові потреби, запити, нові мотиви їх пізнавальної та практичної діяльності. Сенситивним віком для формування зрілих форм навчальної діяльності виступає старший шкільний вік.

Теоретичною основою дослідження стали соціологічні та психологічні положення про особистість як суб'єкт життєдіяльності (Н.І. Анциферова, І.Д. Бех, В.О. Білоусова, П.М. Якобсон). На загальнотеоретичному рівні положення про вплив особливостей мотивації навчальної діяльності на її продуктивність обґрунтовано у працях В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, С.Л. Рубінштейна. Вивченню онтогенетичного аспекту цієї проблеми присвятили свої наукові розробки М.І. Алексєєва, А.Д. Андрєєва, Л.І. Божович, Р.С. Вайсман, І.В. Дубровина, С.С. Занюк, А.К. Маркова, Н.І. Мешков, В.А. Шкуркін. Очевидна актуальність дослідження й зумовила вибір теми дослідження: «Психологічні чинники навчальної успішності старшокласників».

Об'єкт: навчальна успішність старшокласників.

Предмет: психологічні чинники навчальної успішності старшокласників.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники навчальної успішності старшокласників.

Для досягнення мети були визначені наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми навчальної діяльності старшокласників.

2. Охарактеризувати особливості навчальної мотивації та її вплив на успішність старшокласників.

3. Емпірично дослідити психологічні чинники навчальної успішності учнів старшого шкільного віку.

Для розв'язання поставлених завдань були використані наступні **методи:**

- Теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел.

- Емпіричні методи – стандартизовані методики:

1. Мотивація успіху та уникнення невдачі (А.О. Реана).

2. Тест-опитувальник самоствавлення (В. В. Століна).

3. Оцінка рівня домагань-структура мотивації (В.К. Гербачевський),

4. Методика для діагностики навчальної мотивації школярів (методика М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмаєва).

- Методи обробки та інтерпретації даних.

База дослідження. Дослідження проводилось на базі ЗОШ I-III ст. №11 м. Мукачево. Вибірку склали учні 10 та 11 класів в кількості 55 осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування у практиці навчання та виховання старшокласників та груповій психокорекційній роботі з ними.

ВИСНОВКИ

У дослідженні теоретично обґрунтовані поняття «навчальна діяльність», «навчальна успішність», «чинники навчальної успішності».

Зокрема, навчальна діяльність – специфічний вид людської діяльності, який на кожному віковому етапі розвитку дитини характеризується певними змінами у своїй структурі, функціональних характеристиках, значущості для особистості. Навчальна діяльність стає чинником розвитку здатності учнів перетворювати наявні у них уявлення, створювати образи нових; під її впливом виникають нові потреби, запити, нові мотиви їх пізнавальної та практичної діяльності. Сенситивним віком для формування зрілих форм навчальної діяльності виступає старший шкільний вік.

Важливою умовою благополучного розвитку старшокласника є успішність його діяльності в освітній установі. Якщо учень успішний, то школа стає джерелом радості, відчуття власних зростаючих можливостей, якщо ж ні – причиною комплексу негативних емоцій, психологічного і соматичного нездоров'я. Тому шкільна успішність – це важлива умова виникнення у старшокласників провідного вікового утворення – почуття дорослості й відчуття себе соціально адаптивним.

Однак «сильні» й «слабкі» учні все ж таки відрізняються, але не за рівнем розвиненості інтелекту, а за рівнем мотивації навчальної діяльності. Мотиваційна сторона, як правило, випереджає операційну у розвитку особистості, і ця розбіжність між ними спонукає її до руху вперед, зокрема, вона породжує прагнення особистості старшокласника до самовдосконалення. У зв'язку з тим, що юнацькому віку притаманні суперечливість і мінливість, мотиви навчальної діяльності (які є відносно стійкими характеристиками) з досягненням юнацького віку динамічно змінюються.

Мотиви навчання яскраво характеризують учня та його пізнавальну діяльність, являють собою внутрішню психологічну активність, що організовує та планує діяльність і поведінку особистості старшокласника.

Усвідомлюючи їх, учні контролюють і коректують навчальні цілі, власну пізнавальну активність (на основі самоаналізу, рефлексії).

Серед основних чинників успішної діяльності старшокласників сучасні дослідники виокремлюють: мотивацію навчання, сформовані вміння саморегуляції, підвищення самооцінки і зміцнення самоповаги учнів. Мотиваційний чинник є визначальним у розвитку навчальної успішності старшокласників.

На основі проведеного емпіричного дослідження чинників навчальної успішності старшокласників, можемо зробити наступні висновки. Зокрема, аналізуючи отримані результати дослідження учнів 10-11 класів щодо їх мотиваційної спрямованості спостерігаємо, що мотив «уникнення невдачі» більш виражений в учнів 11 класу (30%) , що на 14% більше, ніж в учнів 10 класу. Аналогічна ситуація прослідковується і у поточній успішності, тобто прослідковується середній рівень знань досліджуваних, які переважно керуються мотивом уникнення невдачі. Тенденцію до зниження спостерігаємо щодо переважання мотиву «досягнення успіху». Спостерігаємо досить високі показники «полюса невираженості». Результати, отримані за методикою В. В. Століна вказують на те, що з віком «саморозуміння» в старшокласників зростає. Негативною тенденцією є те, що показники щодо шкали «самоінтерес» значно знижуються.

Отримані результати за методикою «Оцінка рівня домагань В. Гербачевського» вказують на те, що в учнів 11 класу прослідковуємо чітке домінування компоненту «прогнози оцінок діяльності суб'єкта» та прослідковується тенденція до значно вищих показників по всіх компонентах мотиваційної структури, що є позитивним явищем.

Прослідковуємо позитивну тенденцію мотиву «очікуваний рівень результатів» $X_{сер} = 15,60$ в компоненті «прогнози діяльності суб'єкта». Це свідчить про сформовані навички планування своєї навчальної діяльності що позитивно впливає на рівень знань учнів. В учнів 11 класу переважає мотив «закономірність результатів» $X_{сер} = 16,03$, що свідчить про формування в

учнів процесу професійного самовизначення, оскільки вони перебувають на порозі визначення майбутньої професії. Негативною тенденцією вбачаємо невираженість мотиву «ініціативності», що особливо може позначатися на рівні показників навчальної успішності.

На основі отриманих результатів методики Матюхіної спостерігаємо, що негативною тенденцією в учнів 10 класу є невираженість мотивів «навчально-пізнавальні». В учнів 11 класу можемо виокремити домінування таких стійких мотивів як «самовираження та самовдосконалення». Прослідковуємо негативну тенденцію до слабого вираження мотиву «престижу» - 3,3%. Оскільки здобуття освіти супроводжується здобуттям певного статусу невираженість цього мотиву може негативно позначитися на майбутній навчальній діяльності. Також негативну тенденцію має «навчально-пізнавальний (процес діяльності)» значення мотиву складає 0%. Виходячи з цього можемо говорити, що невираженість цього мотиву в учнів 11 класі спричинило низький рівень успішності.

Для досягнення поставленої мети представимо кореляційний аналіз здійснений в програмі SPSS Statistics 17.0. В результаті аналізу ми отримали матрицю кореляцій, за допомогою якої визначили зв'язок навчальної успішності та мотивації старшокласників на статистично значимому рівні ($P < 0,05$). В програмі ми використали коефіцієнт кореляції Пірсона (r).

На основі отриманих результатів бачимо, що «Пізнавальний мотив» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,4). «Змагальний мотив» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,38).

Можемо побачити, що абсолютне значення коефіцієнта перевищує 0,3 тож можемо говорити про прямий, помірний зв'язок між пізнавальним мотивом та навчальною успішністю. Тобто, чим більше виражений буде в учня пізнавальний мотив тим більша може бути його навчальна успішність. І навпаки, чим більша успішність тим більший буде пізнавальний мотив, що буде спонукати учня до пізнання чогось нового, саморозвитку та самовдосконалення. Також можемо побачити прямий, помірний зв'язок між

змагальним мотивом та успішністю. Тобто підвищення показників успішності пов'язане із проявом їх змагальності, бажанням до першості.

«Мотив зміни діяльності» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (-0,3). В такому випадку можемо стверджувати про обернений, помірний зв'язок між мотивом зміни діяльності та успішністю учнів. Тобто значне розосередження учнів на різних видах діяльності може вплинути на зниження їх навчальної успішності.

«Мотив оцінка рівня досягнутих результатів) корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,398). Можемо стверджувати про помірний, прямий зв'язок мотиву оцінки рівня досягнутих результатів із успішністю старшокласників. Тобто адекватна оцінка рівня досягнутих результатів, їх аналіз впливає на успішність учнів.

Також прослідковується помірний, прямий зв'язок успішності із шкалою «самоінтерес» на рівні значимості (0,41). Це означає що висока навчальна успішність несе за собою високий рівень самоінтересу та чим вищий самоінтерес старшокласників тим тенденція успішності буде зростати. Це відображає міру близькості учня до самого себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй цікавості для інших.

На основі отриманих результатів бачимо необхідність у розвитку мотиваційної сфери старшокласників, з метою покращення їх навчальної успішності. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у підборі системи тренінгових вправ спрямованих на розвиток внутрішньої та пізнавальної мотивації як основних чинників навчальної успішності старшокласників.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>